

המלחמתי היה מותר, לפחות עד גבול מסוים, לראות באוכלוסייה ובתשתית יעדים שכיבושם, נטרולם או השמדתם תורמים להשגת ההכרעה במלחמה. לתהליך החברתי הצטרף גם תנאי טכני, שאפשר לצייד צבאות-המונים בנשק ובאמצעים מייצור המוני, עם מלאי חלפים – המהפכה התעשייתית. כתוצאה ממהפכה זו חומשו הצבאות, צוידו ואף הונעו באמצעים ובממדים חדשניים. בלי מסילות-הברזל ומנוע השרפה הפנימית, לא היה די בהופעת המדינה הלאומית ובמלחמה הטוטאלית כדי להביא למהפכה באמנות המלחמה. "חוק הגיוס הכללי", שהתקבל באספה הלאומית הצרפתית בשנת 1793, היה למבשר המלחמה הטוטאלית. הצרפתים, בצבאות המהפכה שלהם ובתקופת נאפוליאון, היו חלוצי צבאות-האזרחים ההמוניים. אבל במלחמת צרפת-פרוסיה (1870 – 1871) חזרה צרפת לעידן הצבא המקצועני, בעוד שהצבא הפרוסי נבנה על עקרונות האומה החמושה. לא בכדי אמרו שבמלחמת צרפת – פרוסיה ניצח מורה-הכפר הגרמני, משום שפרוסיה השתיתה את העצמה הצבאית שלה על ההמונים, על האזרחים, שאותם לימדו וחינכו ושבחם הרביצו תורה והכשרה צבאית. לאחר שפרוסיה הביסה את צרפת עברה לידיה "אבן החכמים" והיא הייתה למקור ההשראה והתורה של חכמת המלחמה. לפני מלחמת העולם הראשונה כתבו ופעלו בארצות הברית תיאורטיקנים שלמדו מניסיון מלחמת העצמאות שלהם וממלחמת האזרחים ואחר כך ממלחמת הבורים וממלחמת רוסיה-יפן. הם למדו שאבד הכל על כל שיטות המלחמה המסורתיות. אבל באירופה זלזלו באמריקנים וסירבו ללמוד וליישם את לקחייהם.

קפיאת החזית במלחמת העולם הראשונה הלמה בתודעתם של האירופאים. התברר – מה שיכלו לדעת מראש, אך סירבו לדעת – שמשני יסודות המלחמה, התנועה והאש, שמטה המהפכה התעשייתית את הקרקע מתחת לאחד מהם – יסוד התנועה. המקלע, התותח וגדר-התיל ריתקו את חיל הרגלים לקרקע והוציאו משדה-הקרב את הפרשים, נושאי התמרון, הניידות וההסתערות. בכך שיתקו למעשה את האסטרטגיה. בעקבות המלחמה קמו תיאורטיקנים שונים באירופה שניסחו תיאוריות חדשות וניסו לחזות את צפונות מלחמת העתיד. בין שתי מלחמות העולם היו כאלה שהאמינו כי במלחמה הטוטא-

האינטרסים הלאומיים החיוניים הם היסוד הסובייקטיבי והם מהווים מרכיב מיוחד ופרטי לכל משטר ומדינה, הכל לפי רקע המסורת, התנאים, השאיפות והנסיבות. כל חברה וכל מדינה מגדירות מפעם לפעם מה נחשב בעיניהן כאינטרס חיוני, שמצדיק ומחייב עימותים והיחלצות לאומית, במגמה למנוע או לחולל מעשים והתפתחויות.

אין טעם להרחיב ולכלול במושג הביטחון הלאומי את כל המכלול של הפעילויות האלימות הלאומיות, על הישגיו והפסדיו. יש, אמנם, נקודות-יגע ואזורים אפורים, כמו במקרים של מדינות מסוימות שאסרו מלחמות קולוניאליות גם כדי להשיג יותר ביטחון, אבל ככלל מוטב לצמצם את מושג הביטחון הלאומי לתחום הקיומי החיוני בלבד.

נושא הביטחון הלאומי קשור בשלוש התפתחויות היסטוריות: המדינה הלאומית, המלחמה הטוטאלית והמהפכה התעשייתית.

עד למהפכות שהתחוללו באמריקה ובצרפת התנהלו רוב המלחמות בעת החדשה בין שליטים ושושלות. את "מלחמות השושלות" הללו אסרו באמצעות צבאות שכירים, מקצועניים. שאלת הביטחון הייתה קיומית, אם בכלל, רק מבחינתם של המעמדות השליטים. רק מאז הופעת המדינה הלאומית המודרנית, שמטרתיה משותפות לכלל החברה, או לכל הפחות שתוצאות מלחמותיה משפיעות על הקיום הלאומי ולא רק על השליטים, יש משמעות למושג "ביטחון לאומי" על פי ההגדרה דלעיל.

בתקופת המדינה הלאומית, החל גם עידן המלחמה הטוטאלית שפירושו: מדינות חמושות, צבא אזרחים המוני, גיוס לאומי כללי של משאבי רוח וחומר, וראייה של האוכלוסייה ושל אתרים אסטרטגיים חיוניים בלב המדינות כיעדים לפגיעה. במהותה, המלחמה הטוטאלית היא פועל יוצא מהמהפכה החברתית הגדולה, שבה נעשו העמים עצמם לבעלי אותן ארצות שהיו בעבר אחוזות פרטיות של השליטים, המדינה נעשתה מזוהה עם העם וכל העם הפך לצבא בפוטנציה. השתנו גם מוסר המלחמה וכלליה, משום שבהיות האזרחים כולם לוחמים או שותפים למאמץ המלחמתי, ובהיות התשתית הלאומית כולה משרתת את המאמץ

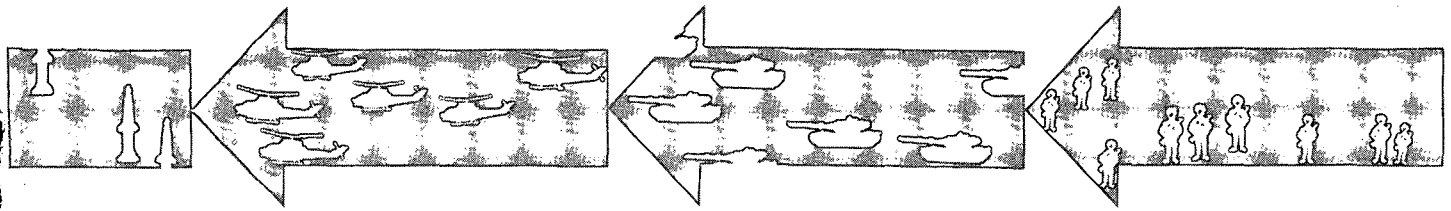
אלוף ישראל טל

על ביטחון לאומי

המושג ביטחון לאומי

ביטחון לאומי, לפי ההגדרה המוצעת, הוא "הבטחת הקיום הלאומי והגנה על אינטרסים חיוניים".

היסוד הקיומי הוא חלק בסיסי של מרת הביטחון הלאומי, הוא יסוד אחיד ומשותף לכלל המדינות, הוא מרכיב קבוע והוא מתייחס למושג הריבונות ולקיום הפיסי של האומה – זהו היסוד האובייקטיבי.

ונוצרים משברים המאיימים על אינטרסים חיוניים, אובייקטיביים וסובייקטיביים, של מדינות מסוימות, וכך נוצר מצב חדש כתוצאה מפשרה או מהרתעה או ממלחמה, וזכיל לפי מידת החיוניות של האינטרס של הצדדים ולפי יחסי הכוחות שביניהם.

מטרות לאומיות

מטרותיהם הלאומיות של עמים אינן קבועות והן משתנות עם התפתחות התהליך ההיסטורי. בעיות קיומיות ואינטרסים קיימים מעצבים אותן, וכן – לעיתים במידה מכרעת – גם המיתוסים והאתוס הלאומי. מניעים רציונאליים ודחפים בלתי רציונאליים משמשים בערבוביה ומחשלים שאיפות ורצונות לאומיים. ערכי דת, חברה ומדינה, חירות, צדק וכבוד משפיעים על התנהגות עמים ומדינות לא פחות מצרכיהם הקיומיים ולעיתים ערכים אלה אף מטים את כפות המאזניים ודוחפים לפעולה הסותרת את האינטרס הקיומי הלאומי האובייקטיבי. לכל עם יש ערכים שבניו יונקים אותם עם חלבי-אימם. לכל עם אתוס משלו. אילו היה לכל העמים סולם ערכים משותף, ואילו הייתה תרבות אחידה לכלם, לא היו מדינות לאומיות נפרדות. המכנה המשותף למטרות של כל העמים הוא יצר הקיום. מעבר לו, יש דרגות שונות במידת היומרה והחשיבות של המטרות.

מכיוון שזהו "טבע העולם" יוצא שלא רק השאיפות הלאומיות של הזולת מאיימות על ביטחוננו של עם, אלא גם, ולעיתים בעיקר, המטרות שהעם עצמו – או שהיומרה הלאומית גדולה יותר והגשמתה כרוכה בדחיקת עמים אחרים, כך גם גדלה התנגדותם, מצטמצמים הסיכויים לדרו קיום והבעיה הביטחונית הולכת ומחריפה. יומרה לאומית מוגזמת מסכנת אפוא גם את בעל היומרה עצמו.

השאיפות הלאומיות ואחדות המטרה, או המוטיבציה והקונסנזוס, הם שמעצבים את דפוס ההתנהגות הלאומי. עמים מפתחים בדרך כלל תחושה של אחדות גורל ואחדות מטרה וכן רצון לאומי נחוש כאשר הכורח ההיסטורי מחייב אותם לכך. אז הם מצמיחים מתוכם לוחמים עזי נפש ובעלי מוטיבציה גבוהה. כך לדוגמה:

מצביעים כיצד התפתח נושא הביטחון. לולא קמו המדינות הלאומיות המודרניות, לא הייתה נודעת כל משמעות למושג "ביטחון לאומי". בעיית ביטחון הייתה אכן קיימת תמיד: ממשלות, ממלכות ואימפריות שקדו מאז ומעולם על הבטחת הריבונות, הגבולות, הכיבושים והנכסים שלהן, אולם הביטחון כנושא קיומי בין-לאומי ממדרגה ראשונה, כנושא שניצב במרכזו של ההוויה החברתית והמדינית בעולם, הוא תוצר של התפתחות אמצעי ההשמדה ההמונית.

המלחמה שוב אינה מסכנת רק אינטרסים, חירות או ריבונות ואפילו לא רק את הקיום הלאומי, אלא היא מאיימת על עצם הקיום הפיסי של עמים שלמים. המלחמה שוב אינה "ספורט" המתנהל לפי כללים וחוקי משחק הוגן (בעבר היו לעיתים שוללים שימוש בנשק חדש מכיוון שהיה "קטלני" מדי, או שהטווח שלו היה גדול וליריב לא היה סיכוי להתמודד בתנאים שווים).

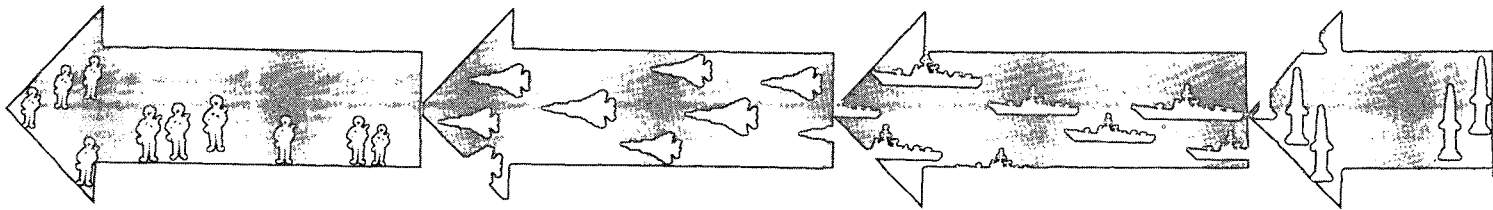
התהליך הזה, הטומן בחובו סכנה לקיומו של המין האנושי מידי האדם, מתרחש על רקע החרפת המאבק בין העמים על המשאבים ועל אמצעי הקיום. הנה כי כן שאלת הביטחון הלאומי היא שאלת הביטחון הבין-לאומי והיא נוגעת לעצם הקיום הפיסי, הרוחני והחומרי של החברה האנושית. במובנו הרחב המושג "ביטחון לאומי", הוא אפוא מושג נרדף למושג "סדר עולמי".

מרכיבי הביטחון הלאומי

מידת הביטחון של עם נקבעת על ידי גורמים שונים כגון המטרות והיעדים שלו ושל עמים אחרים מחד גיסא, והעצמה היחסית שלו מאידך גיסא. הגשמת המטרות של מדינה נתונה פוגעת לעיתים קרובות במטרות ובאינטרסים של מדינות אחרות. מכאן נובע, שמידת הביטחון של עמים היא פועל יוצא של מסכת המטרות, הכוחות וניגודי האינטרסים שבתוך מערכת גיאופוליטיות אזוריות ועולמיות של זכות. בגלל קשר גומלין זה מושפעת ונקבעת במידה מכרעת מידת הביטחון של העמים על ידי כללי הסדר העולמי. במסגרת התהליך הדינמי של היחסים הבין לאומיים, מופרים בהתמדה האזוריים העדינים של הסיכויים והסיכונים

לית של העתיד, שבה אוכלוסיית האויב היא מטרה לגיטימית לכאורה, יכריעו הפצצות-טרור של חילות האוויר עוד לפני שזרועות היבשה והים יספיקו להתערב. חסידי תיאוריה זו חשבו שרצון הלחימה של העמים יישבר בעקבות הפצצת הערים, ובמיוחד ערי הברדה, כך שהאוכי-לוסייה תכפה על ממשלתה לקבל את תכתיב תנאי השלום. במקרים מסוימים יושמה ונוסתה תורה זו במלחמת העולם השנייה, אך לכלל כושר הכרעה לא הגיע הכוח האווירי אף פעם.

אולם הוכח שביאוי המלחמה המודרנית נית בין שתי מלחמות העולם ראו נכוחה את ההתפתחות העתידית של אמנות המלחמה. נבואותיהם בדבר המהפכה, שהמטוס והטנק יחוללו במלחמה, התאמתו והעוצבות הממוכנות והמשוררות אינן אכן החזירו לאסטרטגיה את הניידות ואת כושר התמרון והמטוס הרחיב את תחומו של יסוד האש במלחמה והעבירו מהרמה הטקטית גם אל הרמות הארץ-פרטיבית והאסטרטגית. מכאן ואילך נפתח עידן חדש בדברי ימי המלחמות, והתחוללה מהפכה היסטורית שכל החידושים והשינויים הקודמים באמנות המלחמה מתגמדים לעומתה. עד להופעת המטוס התבססה הטקטיקה על שני יסודות – התנועה והאש, ואילו האסטרטגיה עמדה רק על התנועה לבדה. המטוס כנושא עצמת האש ארוכת הטווח העניק לניהול המלחמה ברמה האופרטיבית וברמה האסטרטגית גם את היתרון שהיה עד אז נחלת הטקטיקה לבדה – את האפשרות לשלב תנועה ואש. נביאי הכוח האווירי הקדימו את זמנם וטעו רק בכך שייחסו לכוח האש, גם כוח הכרעה. אפס, עם הופעת נשק ההשמדה ההמוני – פצצת האטום, בשלהי מלחמת העולם השנייה, שוב התחוללה מהפכה, אשר ממדיה הורגים הרבה מעבר לתחום אמנות המלחמה וניהולה, ואשר הביאה שינוי של מהות ולא רק של כמות: לראשונה בהיסטוריה תפס יסוד האש את מקומו של יסוד התנועה במלחמה כיסוד ההכרעה. לראשונה נוצרה מציאות, שבה מסוגלים המעטים להרתיע את הרבים ולהלך עליהם אימים. מעתה לא די בכמות בלבד. תהליכים וגורמים היסטוריים אלה

צים הלאומיים ולקיים כוח מחץ במשך שנים ודורות על חשבון כוח העמידה וההתפתחות הלאומית (לישראל לא הייתה עד כה ברירה, והיא קיימה ומקיימת כוח מחץ הגדול ביותר שבאפשר, על ידי שעבוד המשאבים הלאומיים. היא מצליחה להתמיד בכך באופן מלאכותי הודות לסיוע של יהדות העולם ובעיקר ממשלת ארה"ב – כלומר, הודות לבעל ברית).

מדינות מתחמשות ומקימות כוח צבאי גדול כאשר קיים איום מוחשי על ביטחונן הלאומי והן שואפות להרחיק או להכריע אם ההרתעה לא תספיק. מוציאים פוטנציאל מן הכוח אל הפועל והופכים כוח עמידה לכוח מחץ. לפעמים מדינות בונות כוח צבאי גדול במגמה להפעיל לחץ באמצעות עליונות צבאית, ואפילו להשתמש בכוח הצבאי הלכה למעשה, כדי להגשים מטרת לאומיות על חשבון מדינות אחרות. בניית עצמה צבאית מסוג זה נתפסת כאיום מדי על ביטחונן הלאומי של הקרוב הפוטנציאלי. כלומר, די בהסתת מרכז הכובד מכוח העמידה לעבר כוח המחץ בתוך מדינה, כדי להפר את האיוון של מערכות גיאופוליטיות מקומיות, אזוריות או עולמיות, ואין צורך לבצע לשם כך תוקפנות בפועל.

גבולות הכוח

הכוח שמדינה יכולה להפעיל הוא מוגבל, ולעולם אינו עולה על סך כל העצמה הכללית והצבאית שלה בתוספת כוחות ידיוניות זרים. גבולות הכוח נקבעים על ידי גורמים שונים: כוחו היחסי של היריב וכוחם של בעלי בריתו הישירים וכן כוח ההרתעה של מעצמות אינטרסנטיות, מהווים את הגבולות האובייקטיביים של הכוח. עליהם מתוספים שיקולים סובייקטיביים: מידת החיוניות של האינטרס של מדינה מסוימת בהשוואה לאינטרס של היריב. ככל שהאינטרס הלאומי חיוני יותר כך גוברת גם הנכונות של העם לשלם את מחיר המאבק, הידיב יחידה מוכן לשלם אף הוא לשלם מחיר כבד, רק אם יעמוד בסכנה אינטרסים לאומיים חיוניים שלו. ולכן יתרחבו גבולות הכוח של המדינה המסוימת בהתאמה לצמצום גבולות הכוח של היריב ולהיפך. הכל על פי היחסיות ההדדית של מידת החיוניות של האינטרסים

משום שדורות של קציני צה"ל ולמעשה החברה הישראלית כולה, למדו לייחס לאיכות חשיבות גדולה יותר משייחוס לכמות, לגיאוגרפיה ולמרחב, שהם היסוד והבסיס שעליו עומדת האיכות. וכך הפכנו את היוצרות, ויחסי הכוחות הצבאיים, שבינינו לבין הערבים נתפסו על דינו לעתים כאילו הם מעידים גם על יחסי הכוחות הכלליים שבינינו לביןם.

יחסי כוחות צבאיים

יחסי הכוחות הצבאיים הקונקרטיים בין עמים נקבעים על-פי העצמה הצבאית הלאומית, על-פי כוח המחץ. חלוקת המשאבים הלאומיים קובעת את היחס שבין כוח המחץ של מדינה לכוח העמידה שלה: אם מקימים צבא גדול, יוצרים כוח מחץ לאומי חזק על חשבון כוח העמידה, כלומר על חשבון כושר ההתמדה, על חשבון היכולת לקיים לאורך זמן מאמץ מלחמתי. במקרה כזה משעבדים חלק גדול מן המשאבים לקיום צבא, במקום לנצלם לפיתוח כלכלי, להגדלת כוח העמידה ולתוספת פוטנציאל לאומית – "אוכלים את הקרן".

המלחמה הטוטאלית והקונבנציונאלי לית היא התמודדות בין משאבים. כוח המחץ לבדו אינו מספיק והמלחמה מוכרעת כאשר כוח העמידה אוזל ואחד הצדדים מרוקן ממשאביו האנושיים והחומריים כתוצאה מן האבדות בחומר וברוח. מלחמה כזאת נקראת "מלחמת שחיקה".

כאשר מוכרעת מלחמה בעיקר באמצעות כוח המחץ היא נקראת "מלחמת הכרעה". ניתן לשער שמלחמה בלתי קונבנציונאלית, תהיה "מלחמת הכרעה" ולא "מלחמת שחיקה". כוח המחץ בדמות הנשק הבלתי קונבנציונאלי, הוא שיכריע. אולם במלחמה קונבנציונאלית ניתן להשיג הכרעות מחץ בדרך כלל רק כאשר פותחים את המלחמה ביזמה אופנסיבית. אם לא מושגת הכרעה מידית, יחרוץ כוח העמידה את גורל המלחמה, וההכרעה תהיה הכרעת שחיקה. יוצא אפוא כי מידת הביטחון בראייה ההיסטורית היא פועל יוצא של יחסי הכוחות הכלליים, ואילו יחסי הכוחות הצבאיים הם גורם משתנה – הם משענת חירום זמנית, שהרי לא ניתן להתמיד במיצוי כל המאמר

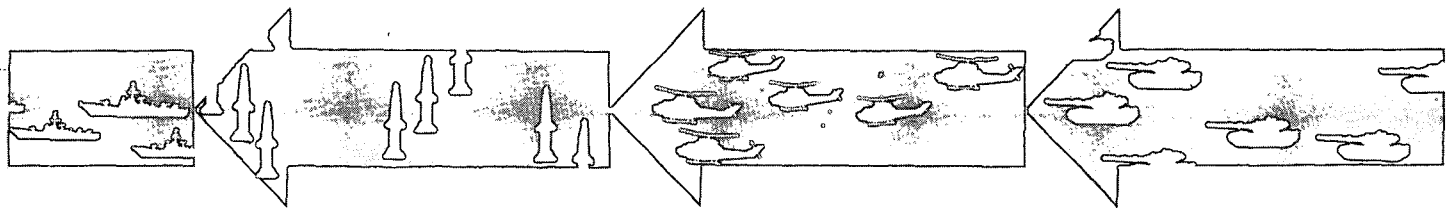
בתקופת מלחמת העולם השנייה היו הלוחמים האיטלקים ללעג ולקלס. הם לא הצטיינו ולא גילו דבקות במטרה. הייתה זו מלחמה, אשר מבחינתם הייתה חסרת תוחלת ותכלית של ממש. אך בעבר, כאשר אסרו האיטלקים את מלחמות השחרור שלהם הייתה רוחם איתנה, הם לחמו כאריות והיו למופת. גם הנוער של ישראל מגלה נכונות להקרבה שעולה על זו שמגלים אויבנו. דפוס ההתנהגות של אנשי מלחמה שמאפיין את הנוער נובע מטבע מלחמותינו, שהן מלחמות על הקיום הפיסי והלאומי, ומי שלוחם על קיומו, או על הגשמת שאיפות לאומיות של ממש, כגון עצם החירות – יחיד או ציבור שלם – לוחם ביתר עוז נפש.

יחסי כוחות כלליים

יחסי הכוחות הכלליים בין עמים נקבעים לפי העצמה הלאומית הבסיסית של כל אחד מהם, ועצמה זו מורכבת מכוח העמידה ומכוח המחץ שלהם. כוח העמידה מבטא את כלל המשאבים האנושיים והחומריים של האומה, את גודל הארץ והגיאוגרפיה שלה, את ערכיה ואת נכסיה האיכותיים: אתוס, תרבות ומדע, טכנולוגיה ותעשייה, משטר חברתי ומדיני, ארגון וניהול וגם בעלי ברית, אבל מעל הכל – את עצמת המורטיבציה, שהיא פרי תחושת אחדות המטרה וההסכמה הכללית לגבי השאיפות הלאומיות.

כוח המחץ מבטא את העצמה הצבאית הלאומית. אם כוח העמידה – משאבי הרוח והחומר – הוא הפוטנציאל עצמה, כלומר מקור הכוח הצבאי, הרי כוח המחץ הוא פוטנציאל, שהוצאה כולה או חלקה מן הכוח אל הפועל.

משקלם של משאבים כמותיים גדולים כגון שטח, אוכלוסייה, אוצרות טבע ותעשייה מפותחת, מותנה גם ברמה האנושית והחברתית. האיכות האנושית היא אחד המרכיבים החשובים ביותר ביחסי הכוחות הלאומיים, אחד החשובים – ולא החשוב שבהם. טענה זו עלולה להישמע ככפירה בעיקר, כי הרי התחכנו על היותנו מעטים מול רבים ועל היות העליונות האיכותית יתרונו האסטרטגי היחיד. קביעה זו היא נכונה, ואף על פי כן היא שיבשה את המחשבה הביטחונית שלנו,

והתגבשו בהדרגה עד שהפכו לחלק אורגני של המדינה המודרנית.

בשחר העידן החדש של המלחמה הטוטאלית הייתה הראייה עדיין צרה, ומשמעות המהפכה שחלה באמנות המלחמה והשינויים שהיא עתידה לחולל ברקמת החיים המדיניים והביטחוניים של המדינה לא נתפסו מיד.

הפרוסים אכן היו הראשונים שהבינו את התמורות שחלו באמנות המלחמה ואת האפשרויות החדשות שנפתחו בפני האסטרטגיה. הם סגלו את השימוש בכוח צבאי לאמצעים החדשים ולאפשרויות החדשות, שהמהפכה התעשייתית וצבא ההמונים טמנו בחובם (כגון מסילת הברזל ועוצבות צבאיות גדולות). הם גם היו הראשונים שהתאימו את המוסדות הצבאיים למציאות החדשה – עשו שימוש בארמיות והקימו מטה כללי מודרני.

אפס, דווקא על מלוא עומק התמורה החברתית והמדינית שתתרחש בעתיד, בעקבות המעבר למלחמות לאומיות טוטאליות, לא השכילו הפרוסים לעמוד מיד. הם לא תפסו שבמציאות החדשה של מלחמות לאומיות טוטאליות השיקול הביטחוני הכללי קודם לשיקול הצבאי הצר, וכי הפרימאט הוא לשיקול המדיני. גורמים חברתיים, כלכליים ולגיטימציה מידי העם (קונסנזוס) יקבעו יותר מיחסי כוחות צבאיים. רק שילוב של כוח המחץ, כוח העמידה והמוטיבציה יכול להבטיח עצמה לאומית מאוזנת, באחת: יחסי כוחות לאומיים כלליים הם הקובעים, ואין די בעליונות צבאית גרידא. במצב כזה כאשר הראייה הכוללת היא הקובעת, שוב אין המנהיג הצבאי עדיף על המנהיג האזרחי. נהפוך הוא – רק בעל הראייה הכוללת, רק מי שבידיו האמצעים והסמכות להשפיע על כל תחומי החיים הלאומיים, לכוננם ולתאמם, מסוגל גם לבצע הערכת מצב כוללת ולהציב מטרות לאומיות.

מולטקה, לדוגמה, שכה השכיל להבין ולהתאים את המכונה הצבאית לאמנות המלחמה המודרנית, פיתח תיאוריה שאמנם מניחה את עקרון כפיפות השיקול הצבאי לשיקול המדיני, ואת כפיפות הדרג הצבאי לדרג המדיני, אבל את מעשה ניהול המלחמה עצמה הוא רצה להפקיע מידי הדרג המדיני ותבע בלעדיות

ומדינות אחרות אינן דורשות מהן דבר. הן פטורות אפוא מאיום קרוב ויכולות להשקיע כמעט את כל משאביהן בפיתוח כוח עמידה למרכיביו השונים. כוח זה משמש יסוד בריא לעצמה לאומית, מהווה תוספת משקל במערכת הבין-לאומית וביום-פקודה משמש מקור לכוח מחץ. מדינות כאלה, אפשר שהן מתלבטות בבעיות מוסריות, דווקא משום שהן חשות עצמן בטוחות, וביטחונן נשען גם על עצמת המחץ ועל ההרתעה של מדינות אחרות הסוככות עליהן.

● הדרגה השנייה מושתתת על מצב של "עליונות". כאן נובע הביטחון מכוח העובדה שעצמתן של המדינות הנמנות עם קבוצה זאת היא כה גדולה ביחס לעצמת אויביהן הפוטנציאליים, עד שהאינטרסים הלאומיים החיוניים שלהן אינם נתונים בסכנה.

● "הרתעה ומאזן אימה" – עם דרגה שלישית זאת נמנות מדינות רבות, למעשה כל המדינות הנתונות במצב של ניגודי אינטרסים לאומיים ובין לאומיים – אזוריים ועולמיים. יש מדינות שנהנו, לפני עידן נשק ההשמדה ההמונית, מעל-יונות, וביטחונן נשען עליה, כלומר – הן השתייכו לסוג השני אך נסוגו עתה לדרגת ביטחון נמוכה יותר – לדרגת מאזן האימה. על פי דיאלקטיקה זו – הבאת העצמה עד אבסורד אינה מגדילה את הביטחון, אלא מקטינה אותו, לפחות בכל הנוגע להגנה על אינטרסים לאומיים חיוניים, אם גם לא לגבי הבטחת עצם הקיום. ביטחון כזה, הנשען על הרתעה או על מאזן אימה, מבוסס במידה רבה על בריתות.

● הדרגה הנמוכה ביותר של ביטחון היא זו של "ויתור והסתגלות". בדרגה זו נכללות מדינות המוותרות במידה רבה על חירותן ביחסי החוץ, ולעיתים גם בנושאי פנים וכן על חלק משאיפותיהן ומטרותיהן הלאומיות, ומקבלות את דין העליונות של אחרים, כדי לשמור על הקיום הלאומי.

האחריות לביטחון הלאומי

נושא הביטחון הלאומי היה רק בהדרגה לנשא לאומי מרכזי, המאפיין במידה רבה את חיי החברה והמדינה בימינו. דפוסי ומוסדותיו של הביטחון הלאומי הלכו

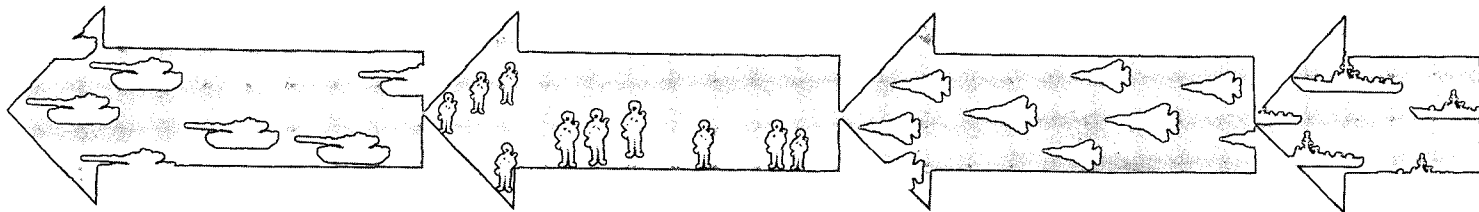
המנוגדים. גם המוטיבציה הלאומית פועלת ומשפיעה על גבולות הכוח: כאשר קיימת הסכמה כללית בעם לגבי הצורך להפעיל כוח, גובר גם הרצון הלאומי להפעילו, והמנהיגות הלאומית חשה שיש לה חופש פעולה וכי היא יכולה לתמרן מבחינה מדינית וצבאית ללא סייגים פנימיים. מכיוון שעצמת המוטיבציה עומדת ביחס ישר למידת החירות ניות של האינטרס הפרטי והלאומי קובעת חיוניות האינטרס את גובה המחיר שהיחיד והכלל מוכנים לשלם כדי להשיגו. אינסטינקט בריא ובסיסי מדרין בני אדם בהחלטתם על מה ראוי להקריב את חייהם או את חיי בניהם, ועל מה לא ראוי. את המחיר הכבד ביותר מוכנים בני אדם לשלם למען עצם קיומם הפיסי והלאומי. המוטיבציה עומדת ביחס ישר למידת ההסכמה הכללית על המטרות. המוטיבציה הגבוהה ביותר היא זו הנגזרת ממטרות קיומיות. בני אדם מרגישים כי מותר לסכן את החיים ואפילו להקריבם רק למען ההגנה על החיים והחירות. הדיאלקטיקה היא פשוטה: הרחבה יומרתית של מעגל המטרות גוררת פיחות במוטיבציה, ומנייה ובידה היא גוררת גם מצצום גבולות הכוח, ואילו דבקות במטרות הקיומיות מרחיבה את גבולות הכוח. יוצא שנכונות בלתי מרוסנת להשתמש בכוח גורמת באופן פרדוכסאלי לצמצומו. המושג "גבולות הכוח" הוא אפוא מושג יחסי ותלוי בהקשרו.

יחסי הכוחות הכלליים והצבאיים הראליים והקונקרטיים נקבעים אם כן על ידי גורם סובייקטיבי ומשתנה – "גבולות הכוח".

דרגות של ביטחון לאומי

הביטחון הלאומי של עמים ומדינות מושתת על יסודות שונים ועל שילוב ביניהם. תיאורטית ניתן למיין את דרגות הביטחון לארבע קבוצות עיקריות, אך במציאות חלוקה זו אינה כה חדה ומקור הביטחון של מדינה מסוימת יכול שיהיה נובע משילוב של כמה מצבים ודרגות.

● הדרגה האידיאלית של ביטחון מרבי הוא זה הנגזר ממצב של "איזון ויציבות". עם קבוצה זו נמנות המדינות "שהגיעו אל המנוחה והנחלה". למדינות אלה אין תביעות שמקוממות מדינות אחרות,

להתכונן למלחמה ולתכנן אותה על כל היבטיה הצבאיים, המדיניים, הכלכליים והחברתיים.

על מנת שממשלות תוכלנה לשאת באחריות לביטחון לאומי הן צריכות להישען על גופי מטה השוקדים על מעקב, ניתוח וסינתזה של התהליכים וההתרחשויות והמכניזם עבור מקבלי ההחלטות הערכות מצב לאומיות כוללות. גופי מטה אלה אסור שיהיו כפופים לצבא, או לכל מוסד אחר. הם חייבים להיות בלתי-תלויים ולשקול את מכלול ההשקפות וההערכות של הגורמים השונים בבואם להציג את הערכת המצב הלאומי בפני הממשלה.

סיכום

החזות של ביטחון האומות בעתיד היא קשה: נשק ההשמדה ההמונית, החרפת המאבק על השליטה במשאבים ובאמצעי קיום וחוסר האונים של הקהיליה הבין לאומית נוכח השימוש הציני בכוח, על-ידי לים להביא להיעלמותן של שתי הדרגות העליונות של הביטחון. יישארו לפליטה רק מאון האימה וההסתגלות.

חזות קודרת זאת, של חיים בצל הסכנה לחירותו ולקיומו של המין האנושי, תתברר רק אם ייכון סדר עולמי חדש, שיהיה מושתת על אחדות עולמית בעלת כוח כפייה, שתהא מסוגלת להגן על זכותם של כל העמים לקיום ולחירות.

אדם ולאחד אותם למען השגת מטרה משותפת. הפשטנות הבנאלית מציגה את המוטיבציה, של היחיד ושל הקבוצה, כפרי של רוח היחידה, כמחויבות הנובעת מן הציפיות של החברים לנשק ועוד כהנה וכהנה הנחות וקביעות. גם אם דברים אלה נכונים הרי הם מסבירים לכל היותר את סוד ההנעה ברמה הטקטית, בשדה הקרב, אך אין ביניהם לבין הנעה לאומית ולא כלום. כאן קובעים הכורח הקיומי ותחושת הצדק, כפי שאלה מעוצבים בידי המצב ההיסטורי, מערכת הערכים הלאומיים והשראת המנהיגות הלאומית.

הנה כי כן הראייה הכוללת והשיקול הכולל הם החייבים לשלוט בכיפה. הכוח הצבאי אינו מייצג את מלוא העצמה הלאומית, אלא מהווה רק חלק ממנה. הוא תוצר של הרקמה החברתית, העצמה הכלכלית והרצון הלאומי. הוא חלק מהאורגניזם הלאומי, הוא אגרוף של הגוף הלאומי, אך אין הוא מוקף ואף לא ליבה של האומה. המנהיגות הצבאית מייצגת תחום התמחות חשוב וחיוני מאין כמוהו, אך ביחס למכלול השלם של החיים הלאומיים הקיומיים, זהו תחום התמחות צר ואסור שהשראתו תשלוט בכיפה. אין להניח לטקטיקה לשלוט באסטרטגיה הלאומית, שמא התוצאה תהיה ניצחון בקרב והפסד במלחמה ובשלום.

בעידן המלחמה הטוטאלית ונשק ההשמדה ההמוני הממשלות הן שנוש את באחריות לביטחון הלאומי. הערכת מצב לאומי היא עניין מדיני ולא צבאי. ההתמחות והכלים של המטות הכלכליים הצבאיים ושל המדיעין הצבאי די בהם רק כדי להעריך יחסי כוחות ואת האפשרויות הצבאיות של האויב, אך בשום פנים ואופן לא את כוונותיו. רק הערכה מדינית-צבאית כוללת, המביאה בחשבון את מכלול המרכיבים והגורמים של היחסיים המדיניים, האזוריים והבינלאומיים, מסוגלת לעמוד על סיכוני מלחמה ועל התהוות איומים פוטנציאליים לעתיד. יתר על כן, רק מי שמוסמך לשאת באחריות לאומית כוללת ונושא בה מסוגל לא רק להעריך באופן פסיבי את הסיכונים, אלא גם להשפיע ולהקחות את עוקצם באמצעים מדיניים, צבאיים, כלכליים ואחרים. הוא גם זה שיכול לנקוט את הצעדים הנדרשים כדי לקדם פני סכנות,

מוחלטת לשיקול הצבאי וממילא לדרג הצבאי. הוא גרס שזכותו הבלעדית של הדרג המדיני לקבוע את מטרת המלחמה ולהטיל על הכוח הצבאי להשיגה, אולם מרגע שעשה זאת אל לו לדרג המדיני, להתערב בניהול המלחמה. מכאן ואילך הכל משועבד לשיקול הצבאי, שהרי על הצבא לברו מוטלת החובה להכריע במלחמה ואסור ששיקולים "זרים", מדיניים ואחרים, יעמדו למכשול בפני המעשה הצבאי – רק השיקולים הצבאיים הטהורים הם השולטים בכיפה, ואסור שאילוצים מדיניים יכבלו את ידי העושים במלאכת המלחמה בשדה. רק משמסתיימת המלחמה חוזר השרביט ועובר מחדש לידי המנהיגות המדינית.

אפשר אולי להבין את מולטקה שנבצר ממנו לחדור אל צפונות העתיד. אולם לודנדורף, למרות שחזה הלכה למעשה, על בשרו, את המלחמה הטוטאלית הגדולה, מלחמת העולם הראשונה, הרחיק לכת ובהשוואה אליו נראה מולטקה מודרני לעילא. לודנדורף גרס כי מכיוון שהתנאים לניצחון נוצרים בין המלחמות, עוד לפני שנורתה הירייה הראשונה, הרי שהשיקול הקובע לגבי כל תחומי החיים הוא השיקול הצבאי ולכן הוא שצריך לשלוט בכיפה תמיד ולא רק תוך כדי ניהול המלחמה. כל השיקולים האחרים, לרבות השיקולים המדיניים חייבים להיות כפופים לו. בכל עת, בקיצור, המדינה צריכה להתנהל בידי דיקטטורה צבאית.

חיי המדינה המודרנית אכן עומדים בסימן הבעיות הקיומיות והביטחוניות ויש לכך השלכות על כל תחומי החיים ולכן תמיד, ולא רק בזמן מלחמה, יש צורך לשקוד ולעמוד על משמר הביטחון הלאומי, יתרה מזאת: הביטחון, בימינו, נובע מחוסנה הכללי של החברה, הוא נגזר מכל תחומי החיים הלאומיים, ולא רק, או בעיקר מעצמה צבאית.

המסקנה מכך היא שלשיקול הצבאי אין ואסור שיהיה פרימאט על פני השיקול לים הכוללים. מי שנושא באחריות למנהיגות הלאומית ולניהול המדינה הוא שנושא באחריות גם לביטחון הלאומי, לרבות באחריות לקביעת מטרת מלחמה ולטיפוח העצמה הצבאית ולהפעלתה. תפקידה של המנהיגות הוא להניע בני